

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 21 Volume: 5 Issue: 21

Bahar 2012 Spring 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SÜLEYMAN BİN KESİR EL-HUZAI'NİN ÖLDÜRÜLMESİ*

"THE SLAYING OF SULAYMAN IBN KATHIR EL-KHUZAI"

Mehmet DALKILIÇ**

Özet

Süleyman bin Kesir el-Huzai, Abbasi ihtilali esnasında Horasan'ın en meşhur Arap lideri idi. O ve onun kabilesi (Huzâ) uzun yıllar boyunca Merv şehrinde Abbasiler adına faaliyet gösterdiler. Bu yüzden Süleyman bin Kesir el-Huzai, İmam Muhammed bin Ali tarafından takdir edilmiştir. Ancak bu durum ihtilal sonrası değişti. Olaylar onun aleyhine gelişmeye başladı. Nihayetinde H.132/750 tarihinde Ebu Müslim el-Horasani tarafından öldürüldü. Süleyman bin Kesir'in öldürülüşü, bir trajedi idi ve bu trajedi İslam Tarihinin en problemli olaylarından birisidir. Bu yüzden bu çalışmada, bu cinayetin nedenlerini açıklayacağız.

Anahtar Kelimeler: Süleyman bin Kesir, Abbasiler, Ebu Müslim el-Horasani, Merv.

Abstract

Sulayman ibn Kathir el-Khuzai was the most famous Arabic leader of Khurasan the during Abbasid Revolution. In several times he and his tribe(Khuzâ) acted on behalf of Abbasids in Marw. So Sulayman ibn Kathir el-Khuzai was appreciated by Imam Muhammad ibn Ali. But the situation has changed after the revolution. The events developed against him. Eventually he was killed by Abu Muslim Al-Khurasani in H. 132/ A.D. 750. The slaying of Sulayman ibn Kathir el-Khuzai was a tragedy and this tragedy was one of the most enigmatic incidents in Islamic History. Thus, in this study we will explain the reasons of this murder.

Key Words: Sulayman ibn Kathir, Abbasids, Abu Muslim el-Khurasani, Marw.

Giriş

Süleyman bin Kesir, Abbasi hareketine çok erken dâhil olmuş, önemli bir şahsiyettir. O ve onun kabilesinin Abbasi İhtilaline yapmış olduğu katkılar hiçbir zaman unutulmamıştır. Tüm bu gerçeklere rağmen ihtilal sonrası yaşanan hadiseler, o ve taraftarları için hayal kırıklığına neden olmuştur. İhtilalin en önemli şehri olan Merv'in en hatırı sayılır liderinin

* Bu makale, "Horasan'da İktidar Mücadeleleri"(M.705-796) adlı doktora tezimizden istifade edilerek hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

gözden düşmesi ve öldürülmesi doğal olarak zihinlerde bir takım soru işaretlerine neden olmuştur. Bu bağlamda onun öldürülme sürecini daha iyi anlayabilmek için, ihtilal sırasında yaşanan hadiselerle bakmamız gerekir. Olayın bizler için anlaşılabilir bir hale gelmesi için; Süleyman bin Kesir'in ihtilalin başlangıcından öldürüldüğü ana kadar olan mücadelesini bu makalemizde ele alacağız.

1-Süleyman bin Kesir

“Ebu Muhammed” künyesi¹ ile de bilinen Süleyman bin Kesir aslen Araptır. Merv² şehri sınırları içerisinde yer alan ve Sefizenc³ kasabasına yerleşmiş olan Huzâ kabilesinin lideriydi. Merv şehrinde hatırı sayılır bir nüfuzla sahip idi. Abbasi ihtilalinin baş mimarı İmam Muhammed bin Ali, Süleyman bin Kesir'in bölgedeki nüfuzundan istifade etmek istiyordu. Bu nedenle ona, Abbasi hareketi içerisinde önemli bir görev verdi.⁴ Kısa bir müddet sonra H.100/718 yılında ihtilal hareketi başladı.⁵

Süleyman bin Kesir, Abbasilerin hizmetine girdiği ilk andan itibaren samimi bir şekilde gayret gösterdi. Özellikle o, Kufe ve civar bölgelerden gelen davetçiler için yapmaları uygun ortam hazırlama ve irtibatı sağlama görevini üstlenmişti. Bazı zamanlar hayatı tehlikeye bile düşüyordu. H. 117/734- 735 tarihinde dönemin Horasan valisi Esed bin Abdullah el-Kasri tarafından hapse atılıp, sonra serbest bırakıldı.⁶

Tarihler H.118/735 yılını gösteriyor iken hareket içerisinde Hıdaş krizi patlak verdi.⁷ Krizin bitmesi için Süleyman bin Kesir Horasan-Humeyme hattında mekik dokudu, İmam

¹ Anonim (1971). *Ahbâru'd-Deveti'l-Abbâsiyye*, thk: Abdülaziz ed-Dürî, Beyrut, s. 199.

² Merv: Bugün Türkmenistan sınırları içerisinde yer alan, Horasan bölgesinin önemli bir şehridir. Ayrıntı için bkz: O. G. Özgüdenli (2005). “Merv”, *İslam Ansiklopedisi (T.D.V.)*, XXVIII, İstanbul, s. 221-223.

³ Sefizenc: Merv şehrine 4 fersah (24 km) uzaklıkta bulunan bir yerleşim birimidir. Bazı kaynaklarda bu yerin ismi Şenfir olarak zikredilmektedir. Bkz: Anonim (1971). A.g.e., s. 274.

⁴ Anonim (1971). A.g.e., s. 224- 225. İhtilal sorumluları şu isimlerden müteşekkil idi: 1)Süleyman bin Kesir 2)Lahız bin Kurayz 3)Kahtebe bin Şebib 4)Musa bin Kab 5) Halid bin İbrahim 6) Kasım bin Mücaşi 7)İmran bin İsmail 8) Malik bin Heysem 9) Talha bin Ruzeyk 10) Amr bin Ayan 11)Şibl bin Tahman 12) İsa bin Ayan

⁵Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberî (1991). *Tarîhu'l-Umem ve'l-Mülûk*, Beyrut, IV, s 66. Ayrıca bkz.: Ebu'l-Abbas Ahmed bin Yahya el-Belâzurî (1978). *Ensâbu'l-Eşraf*, nşr: Abdülaziz ed-Dürî, Beyrut, III, s. 115; Ahmed bin Ebi Yakub bin Cafer bin Vehb el-Yakûbî (tsz). *Tarîhu'l- Yakûbî*, Beyrut, II, s. 308; Ebu Hanife Ahmed bin Davud ed-Dineverî(1995). *el-Ahbâru't-Tavâl*, thk: Ömer Faruk et-Tabâi, Beyrut, s. 305- 306.

⁶Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 162- 163; Belâzurî (1978). A.g.e., III, s. 117; Mutahhar bin Tahir el-Makdisî (1916). *Kitabu'l-Bed ve't-Tarih*, Paris, VI, s. 60; Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali bin Muhammed bin Abdülkerim İbnu'l-Esîr (1986). *el-Kâmil fi't-Târih*, çev: M.Beşir Eryarsoy, İstanbul, V, s. 157- 158; Ebu Zekeriya Yezid bin Muhammed bin İyas bin el-Kasım el-Ezdî (1967). *Tarîhu'l-Mevsil*,thk: Ali Habib, Kahire, s. 38.

⁷Hıdaş Krizi: Abbasi hareketinin Kufe baş sorumlusu Bukeyr bin Mahan H.118//735 tarihinde Ammar bin Yezdad isimli bir şahsı Horasan'a gönderdi. Bu kişi Horasan'a ulaştıktan kısa bir müddet sonra ismini “Hıdaş” olarak değiştirdi. Daha sonra İslam inancına aykırı fikirleri İmam Muhammed bin Ali'nin görüşleriymiş gibi anlattı. Böyle bir hadise karşısında Horasanlı taraftarlar fikir ayrılığına düştüler. Kısa bir süre sonrada Hıdaş(Ammar bin Yezdad) öldürüldü. Ancak bir müddet İmam Muhammed bin Ali ile Hıdaşın sapkın fikirlerini benimseyen taraftarlar arasında gerilim yaşandı. Bkz: Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 164; Belâzurî (1978). A.g.e., III, s.116- 117; Makdisî (1916). A.g.e., IV, s.60- 61; G. V. Vloten (1986). *Emeviler Devrinde Arap Hâkimiyeti-Şia Mesih Akideleri Üzerine Araştırmalar*, çev: Mehmet S.Hatipoğlu, Ankara, s. 59- 60; J. Wellhausen (1963). *Arap Devleti ve Sükutu*, trc:Fikret İşiltan, Ankara,, s.242; H. Atvan (1984). *ed-Daveti'l-Abbâsiyye: Tarih ve Tetavvur*, Beyrut, s.203- 205; M. Sharon (1986). “Khidash”, ed: E.J.Brill, *EI2*, V, Leiden, pp. 1- 3.

⁸Taberî (1981). A.g.e., IV, s. 182-183; İbnu'l-Esîr (1986). A.g.e., V, s.180- 181; İsmail bin Ömer İbn Kesîr (1995). *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, çev: Mehmet Keskin, İstanbul, IX, s. 533- 534.

⁹ Anonim (1971). A.g.e., s. 216.

¹⁰ Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 290; İbn Kesîr (1995). A.g.e., X, s. 282- 283. Horasan'dan gelen bu heyet Mekke'ye gitmeden önce Abbâsi taraftarlarının yoğun biçimde faaliyet gösterdiği Kufe'ye uğradılar. Burada Ebu Müslim'le tanıştılar. Ebu Müslim'in sahip olduğu yetenek ve zekâsına hayran kaldılar. Onu da yanlarına alarak Mekke'ye geldiler. Anonim (1971). A.g.e., s. 255; Belâzurî (1978). A.g.e., III, s. 119.

¹¹ Belâzurî (1978). A.g.e., III, s. 119.

Muhammed bin Ali'nin mesajlarını Horasanlı taraftarlara ulaştırarak problemin çözümüne katkıda bulundu.⁸

H. 125/743-744 tarihinde aralarında Süleyman bin Kesir'in de bulunduğu dört üst düzey temsilci Hac mevsiminde Mekke'ye giderek İmam Muhammed bin Ali ile buluştular. İmam ölümcül bir hastalığa tutulmuştu. Bu görüşme mevcut İmam ile yapılan son toplantı olma özelliğine sahipti. İmam Muhammed kendisinden sonra hareket liderinin oğlu İbrahim olacağını bildirdi. Bu toplantı esnasında Süleyman bin Kesir, Ebu Müslim adındaki bir gençten övgüyle bahsetti. Süleyman'ın amacı yetenekli insanları harekete kazandırmak bu suretle ihtilalin başarıya ulaşmasını sağlamaktı. Bu genç ile bir müddet sonra gerilim yaşayacağını aklının ucundan bile geçirmemişti. İmam Muhammed bu gencin Abbasi hareketine kazandırılmasını ve Humeyme'ye gönderilmesini emretti. Bu görüşme sonrası üst düzey temsilciler Horasan'a geri döndü.⁹

İmam Muhammed bin Ali mezkur toplantıdan kısa bir müddet sonra vefat etti. Yerine oğlu İbrahim bin Muhammed geçti. Hareket için yeni olan sadece İmam İbrahim olmadı Ebu Müslim adındaki bir gencin Abbasilerin hizmetine girişi hareket içi dengeleri değiştirdi.

2- Ebu Müslim el-Horasanî

H. 127/ 744-745 yılında Süleyman bin Kesir, Lahız bin Kurayz ve Kahtebe bin Şebib'ten oluşan bir heyet yeni İmam ile görüşmek için Mekke'ye doğru yola çıktılar. Kufe'ye geldiklerinde önceki imama bahsettikleri genci de(Ebu Müslim) yanlarına alarak yola devam ettiler. Mekke'ye ulaşıncı yanlarında bulunan genci İmam İbrahim'e takdim ettiler.¹⁰ İmam İbrahim bin Muhammed, Ebu Müslim'i hareketi yakından tanınması için Kufe baş sorumlusu Ebu Seleme el-Hallal'a teslim etti. Ebu Seleme de tecrübe kazanması için onu Ebu Musa es-Serrac'a gönderdi. ¹¹ Yeterli tecrübî birikime elde eden Ebu Müslim, Humeyme'ye gönderildi. İmam İbrahim, kendine gelen yetenekli genç ile yakından ilgilendi ve ona Abdurrahman ismini verdi.¹²

İmam İbrahim, Ebu Müslim'i doğrudan kendisine bağlı, tam yetkili Horasan yöneticisi yapmayı planlıyordu. Böyle bir düşüncenin Süleyman bin Kesir başta olmak üzere bir çok kişinin hoşuna gitmeyeceğini de tahmin ediyordu. Bu yüzden düşüncesini uygulamaya geçirmek için acele etmeyip, uygun zamanı beklemeye başladı.

Horasan-Humeyme arasındaki tüm iletişim faaliyetleri Kufe temsilcisi Ebu Seleme el-Hallal yürütüyordu. Süleyman bin Kesir başta olmak üzere önde gelen Horasanlı üst düzey temsilciler bu iş için yeni bir isme ihtiyaç olduğunu düşünüyorlardı. Bu nedenle H. 128/745-746 yılında İmam İbrahim ile görüşerek yeni bir simin bu işi üstlenmesini talep ettiler. İmam İbrahim Süleyman bin Kesir ve arkadaşlarına bu vazifeyi teklif etti. Ancak onlar bu görevi üstlenmeye yanaşmadılar. Bunun üzerine İmam İbrahim bin Muhammed, Ebu Müslim'i bu vazife için önerdi. Kimse bu isme itiraz etmedi. Böylece Ebu Müslim Horasan temsilcisi oldu.¹³

3-Çatışma ve Uzlaşma

Süleyman bin Kesir, Ebu Müslim'in daha önceki temsilciler gibi sınırlı yetkiye sahip olacağını düşünüyordu. Ancak durum onun umduğu gibi gelişmedi. Ebu Müslim'in doğrudan

¹² "Ben sana Abdurrahman ismini veriyorum, künyen Ebu Müslim olsun. İşte bu senin ismin ve künyendir." Bir rivayete göre Ebu Müslim'in ismi İbrahim bin Haktan idi. Anonim (1971). A.g.e., s. 255. Yakubi'ye göre; ismi İbrahim bin Osman idi. Yakubi (tsz). II, s. 327. İbrahim bin Osman bin Beşşar ismini zikreden rivayete göre; İmam, onun adını ve künyesini değiştirip, taraftarlarından biri olan Ebu Necm'in kızı ile evlendirmiştir. Abdurrahman bin Muhammed İbn Haldün (1967). Kitâbu'l-İber, Beyrut, III, s. 217.

¹³Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 300; Belâzurî (1978). A.g.e., III, s. 119; Anonim (1971). A.g.e., s. 256; İbn Kesîr (1995). A.g.e., X, s. 55.

İmam İbrahim'e bağlı ve kendisinden bağımsız hareket edecek olması Süleyman bin Kesir'in hoşuna gitmedi. Ebu Müslim Horasan'a gelmeden gergin bir hava yaşanmaya başlandı.

Doğrusu, Ebu Müslim Horasan'a geldiği zaman nasıl bir manzara ile karşılaşacağını henüz bilmiyordu. İmam İbrahim bin Muhammed, ona tedbirli olmasını, Süleyman bin Kesir ile iyi geçinip, ona isyan etmemesini tavsiye etti.¹⁴ Muhtemelen o, Ebu Müslim'in geniş yetkiyle Horasan'a gönderilmesinden Süleyman bin Kesir'in rahatsızlık duyacağını tahmin ediyordu.

Ebu Müslim, Horasan'a gelince Süleyman bin Kesir'in evinde bir toplantı tertip edildi. Ebu Müslim yanında İmam İbrahim'in mektubunu getirmişti. Toplantıya katılanların gözü önünde mektubu açarak: "İşte bu İmamınız ve mevlanızın mektubudur" dedi. Süleyman bin Kesir, Ebu Müslim'in bu çıkışından hoşnut olmadı. Ebu Müslim'i küçümser bir havada konuşmasına başladı: "Gördüğüm kadarıyla sağır bir hayvan sahibi olarak geldin. Ey Ebu Mansur! Mektubun mührünü açıp bizlere İmamımızın mektubunu oku." ¹⁵ Ebu Mansur mektubu okudu.¹⁶ Mektupta yazılanlar Süleyman bin Kesir'in öfkelenmesine neden oldu: "Biz kötülöklere maruz kaldık, korkuyu hissettik, gözlerimize uyku girmede, bir kısmımızın elleri ve ayakları kesildi, diğere bir kısmımızın gözleri oyulup, dilleri köküinden kesildi. Maruz kaldığımız belaların en hafifi, şiddete uğramak, takip edilmek ve hapse atılmaktı. Tam da rahat bir nefes alacağımız, gözlerimizin açılacağı, diktiğimiz fidanların ürünü vermeye başlayacağı bir zamanda, kim ve nereli olduğunu bilmediğimiz biri bize geliyor. Bu (Ebu Müslim) annesinin karnunda yaratılmamış iken ben bu davayı biliyordum. Ey Ebu Mansur! Benden işitmiş olduğun şeyleri aynen İmam'a yaz." Ebu Mansur bu işe razı olmadığını beyan ederek: "... İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden başışılama dileriz. Sonunda dönüş sanadır."¹⁷ 'Vallahi ben İmam'ı işitip itaat etme noktasında ilk teslim olanlardanım' dedi. Talha bin Ruzayk'ın bu çıkışı üzerine mecliste bulunanlar ve Ebu Davud Halid bin İbrahim, Süleyman bin Kesir'e seslenerek: "Ey Ebu Muhammed! Eğer sen İmamına itaat ediyorsan bunun gereğini yerine getir, ahline uygun olarak işit ve itaat et ya da nefesine uyararak muhalif ol"¹⁸ dedi.

Mecliste bulunanlar Süleyman bin Kesir'e tavsiyede bulunurken, Ebu Müslim İmam'ın yazmış olduğu mektubu almak için elini uzattı. İşte bu anda beklenmedik bir şey oldu. Süleyman bin Kesir; elindeki diviti Ebu Müslim'in yüzüne fırlattı. O anda Ebu Müslim'in yüzünden kanlar akmaya başladı. Süleyman bin Kesir'in kardeşi; Beşir bin Kesir de aynı şeyi tekrar etti. Ebu Müslim bu halde mecliste ayağa kalkarak: "Yoksa siz, Rabbim Allah deyip sizlere imamanızdan delillerle gelen adamı öldürecek misiniz?" dedi.¹⁹ Ebu Müslim ayağa kalkarken Naciye bin Eseye el-Bahili ve Muhammed bin Ulvan el-Mervezi de onunla birlikte ayağa kalktı. Bu iki kişi Ebu Müslim'in yüzündeki kanı yıkarken Ebu Müslim şöyle diyordu: "Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de bileceksiniz"²⁰ Bu arada Muhammed bin Ulvan elbisesinden bir parça koparıp Ebu Müslim'in başını sardı.²¹

Meclis dağıldığı vakit taraftarlar iki kısma ayrılmıştı. Bir kısmı İmamın emrine uyarak Ebu Müslim'e mutlak itaati savunurken, Süleyman bin Kesir'in görüşünü paylaşanlar böyle bir düşüncüyü reddediyorlardı. Uzun münazaralar neticesinde nakiplerin çoğunluğu kendilerinden

¹⁴Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 300; Dineverî (1995). A.g.e., II, s. 114; İbnu'l-Esir (1986). A.g.e., V, s. 289, İbn Kesir (1995). A.g.e., X, s. 55, Ezdî (1967). A.g.e., s. 65.

¹⁵ Ebu Mansur: Süleyman bin Kesir'in hitap ettiği bu kişi 12 nakipten biri olan Talha bin Zurayk(Ruzayk) el-Huzai'den başkası değildi. Talha'nın hareket içerisinde muhaberat konusunda özel bir görevi vardı. İmam'ın yazdığı mektupların okunması ve cevabının yazılması işi ile sorumluydu.

¹⁶ İmam İbrahim bin Muhammed; mektubunda siyasi direktiflerini dini motiflerle destekleyerek Horasan taraftarlarından Ebu Müslim'e mutlak manada itaat etmelerini istiyordu. Ayrıca, Ebu Müslim'e Horasan, Sicistan, Kirman, Cürcan, Kumis, Rey, İsfahan, Hemedan bölgesinin yönetimini bırakıyordu. Mektubun tam metni için bkz: Anonim (1971). A.g.e., s. 269- 270.

¹⁷ Bakara Suresi, II/286.

¹⁸ Anonim (1971). A.g.e., s. 270- 271.

¹⁹ Ebu Müslim'in bu konuşmayı Mümin Suresi 28. Ayet-i Kerime'yi iktibas ederek yapmıştır. Ayeti Kerime'nin tamamı şöyledir : " Firavun ailesinden imanını gizlemekte olan mümin bir adam şöyle dedi: ' Rabbim Allah'tır, dediği için bir adamı öldürecek misiniz? Hâlbuki o, size Rabbinizden apaçık mucizeler getirdi. Eğer Yalancı ise yalamı kendi aleyhinedir. Eğer doğru söylüyorsa, sizi tehdit ettiği şeylerin bir kısmı başınıza gelecektir. Allah, aşırı giden, yalancılık eden kimseyi doğru yola erdirtmez"

²⁰ Enam Suresi, VI/ 67.

²¹Anonim (1971). A.g.e., s. 271 -272.

olmayan yabancı birinin Horasan idareciliğine rıza gösterdiler. Ebu Müslim ismi üzerinde görüş birliğine varılınca Ebu Davud'un evinde Ebu Müslim'e biat ettiler. Süleyman bin Kesir bu son gelişme üzerine tek başına kaldı. Ebu Müslim, Süleyman bin Kesir'in muhalefeti İmam İbrahim'e bildirdiğinden dolayı, Süleyman bin Kesir'e iletilmek üzere bir mektubu Ebu Müslim'e gönderdi. Mektubu alan Ebu Müslim, Süleyman bin Kesir'in yanına gelerek İmamın son mektubunu kendisine ilettiler. Bu mektupta; bir taraftan Süleyman bin Kesir'in hareket için yapmış olduğu fedakârlıktan övgüyle bahsedilirken öte yandan razı olmaması halinde hareketi onun emrine vermesi Ebu Müslim'den isteniyordu. İmamın sözleri Süleyman bin Kesir'in gururunu okşadı. Muhalif tavrından vazgeçerek Ebu Müslim'in yöneticiliğini tanıyacağını beyan etti.²² Diğer bir rivayete göre de Ebu Davud'un gayreti sayesinde Süleyman bin Kesir, Ebu Müslim'e muhalefet etmekten vazgeçmiştir.²³ İlk bakışta küçük bir anlaşmazlık gibi gözükse de bu olay; hareket içerisinde iktidar olma mücadelesini gün yüzüne çıkarmıştır. Süleyman bin Kesir'in Ebu Müslim'i belli bir müddet protesto etmesi, Humeyme yönetimine bir tepki olarak anlaşılacağı gibi doğrudan doğruya Ebu Müslim'in şahsına yönelik bir tepkiyi de ifade edebilir. Şu halde Süleyman bin Kesir'in Ebu Müslim'i bu iş için yeterli görmemesinin bir takım sebepleri olması gerekir. O halde Süleyman bin Kesir'in Ebu Müslim'i genç ve deneyimsiz oluşunu ileri sürerek kabul etmek istemeyişinin²⁴ ardında bir takım sosyal ve siyasi nedenler yatmaktadır. Bunlar:

1-Horasan Abbasî hareketinin önde gelen liderleri(nakipler) Merv şehrinin önde gelen isimlerinden oluşmaktaydı. Hareketin başlangıç tarihi olan H. 100/718 tarihinden bu zamana kadar her türlü sıkıntıyı göğüsleyen, taraftar kitlesinin çoğalmasında emeği geçenler; bu insanlardan başkası değildi. Yaptıkları hizmetlerden dolayı zaman içerisinde; özellikle Hıdaş olayından sonra bölge üzerindeki nüfus ve otoriteleri tedrici olarak artmıştı.²⁵ Bu nedenle en azından bundan sonraki dönemde siyasi kazanımlarını korumak istiyorlardı. Şayet istedikleri şey daha fazlası olsaydı, İmam İbrahim bin Muhammed, kendilerine Horasan yöneticiliğini teklif ettiğinde tereddüt göstermeden kabul ederlerdi. Onlar böyle bir teklifi kabul etmediler.²⁶ İmamın Horasan yöneticisi olarak tayin edeceği kişinin önceki yöneticilerle aynı statüde olacağını tahmin ediyorlardı. Durumun öyle olmadığı anlaşılınca Ebu Müslim'e karşı bir hoşnutsuzluk baş gösterdi. Ebu Müslim; Humeyme tarafından daha önce atanan yöneticilerden daha geniş yetkilerle bölgeye geldi. Güç dengeleri Horasan nakiplerinin aleyhine; yeni yönetici lehine bozuldu. Horasan, Sicistan, Kirman, Cürcan, Kumis, Rey, İsfahan, Hemedan'ın Ebu Müslim'in idaresine bırakılması;²⁷ Süleyman bin Kesir ve onun gibi düşünenler için kabul edilmiş bir durum değildi. Bundan dolayı o belli bir müddet Ebu Müslim'e muhalefet etti.

2-İkinci itiraz noktası Ebu Müslim'in sosyal statüsüne yönelik olmuştur. Süleyman bin Kesir'in nazarında Ebu Müslim; kim ve nereli olduğu bilinmeyen bir kişiydi.²⁸ Aslında Ebu Müslim'in İcl kabilesine mensup bir köle olduğunu bilmesine rağmen kimliği ve nereli olduğu konusunda bir bilinmezliğin olduğunu beyan etmesi manasız değildi. Böylelikle taraftarlar Ebu Müslim'in geçmişini sorgulayacaklar belki de bu sayede onu ret edeceklerdi. Ama hesaba katmadığı bir şey vardı. İmam İbrahim bin Muhammed göndereceği yöneticinin sosyal statüsüne dair itiraz ve eleştirileri izale etme noktasında onu Ehl-i Beyt'ten biri olarak ilan etmişti.²⁹ Siyaseten Ehl-i Beyt kavramının sınırlarını genişleten Humeyme yönetimi Ebu Müslim'in konumunu bu şekilde dini bir zırla sağlamlaştırdı. Bu dini kimlik sebebiyle

²²Anonim (1971). A.g.e., s. 272- 273.

²³ Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 310- 311; İbnu'l-Esîr (1986). A.g.e., V, s. 299- 300.

²⁴Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 311; Anonim (1971). A.g.e., s. 272.

²⁵ Hıdaş'ın yapmış olduğu yanlışın bir benzerini Ebu Müslim'in yapmasından endişe eden kişilerin onu kabul etmediği düşüncesi gerçeği yansıtmamaktadır. Bkz: E. L. Daniel (1979). *The Political and Social History of Khurasan under Abbâsîd Rule*, Minneapolis, s. 47. Hıdaş olayı sonrası Horasanın önde gelen yöneticilerinin Humeyme merkezli yönetim tarafından daha çok yetkilerle donatılması bu iddiayı çürütmektedir.

²⁶Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 300; Belâzurî (1978). A.g.e., III, s. 119; Anonim (1971). A.g.e., s. 256; İbn Kesîr (1995). A.g.e., X, s. 55.

²⁷Anonim (1971). A.g.e., s. 270.

²⁸Anonim (1971). A.g.e., s. 270- 271.

²⁹Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 300; İbn Haldûn (1967). A.g.e., III, s. 220.

muarızlarının iddialarından emin oldu. Öyle ki; kendisini Süleyman bin Kesir'e karşı savunan; Ebu Davud Halid bin İbrahim taraftarların bir kısmını İmamın emrine ve Ehl-i Bey'ten olan birine isyan ile suçluyordu. Horasan halkının Ehl-i Bey'e karşı beslemiş olduğu sevgi ve göstermiş olduğu saygı göz önüne alındığında bu tür bir propagandanın etkili olacağı muhakkaktı. Neticede Süleyman bin Kesir ve onun siyasi çizgisinde olanlar tek başlarına kaldıklarından zorla da olsa Ebu Müslim'in otoritesini kabul ettiler. Süleyman bin Kesir bir müddet direndikten sonra Ebu Müslim'in Horasan yöneticiliğini kabul etse de; bu çekişme ikili arasındaki ilişkilerde tamiri mümkün olmayan hasarlar meydana getirdi. Hareket içerisinde baş gösteren bu iktidar mücadelesine davetin geleceği düşünülerek son verildiyse de; bu olay yüzünden Ebu Müslim, Süleyman bin Kesir'e karşı hep soğuk davrandı.³⁰

4- Süleyman bin Kesir'in Öldürülmesi

Ebu Müslim Abbasi ihtilali başarı ile sonuçlana kadar, Süleyman bin Kesir'e karşı olan öfke ve kinini bastırmayı başardı. Abbasiler Kufe'de iktidara geldiklerinde, Horasan bölgesinin hakimi Ebu Müslim idi. Süleyman bin Kesir'i öldürmek için de önünde hiçbir engel kalmamıştı. Öldürmek Ebu Müslim için zor bir tercih değildi. Henüz ihtilal tamamlanmadan Lahız bin Kurayz'ı ihanet ettiği gerekçesi ile öldürtmüştü.³¹ Öte yandan Ebu Seleme el-Hallal'i Kufe'de öldüren katilleri de gönderen Ebu Müslim idi.³² Artık Süleyman bin Kesir'in öldürülmesi de bir bahaneye kalmıştı. Halife'nin kardeşi Ebu Cafer'in, Ebu Müslim'i ziyaret için Horasan'a geldiği sıralar yaşanan bir olay Ebu Müslim'e aradığı fırsatı verdi.

Rivayete göre Horasan'a gelen heyetin içerisinde Alioğullarından Ubeydullah bin el-Hüseyn de(el-Arac) vardı. Süleyman bin Kesir, Ubeydullah ile birlikte dolaşmaya başladı ve ona: *"Biz sizin işinizin(iktidarınızın) tamama ermesini umuyorduk. İsteddiğiniz zaman bizi dilediğiniz işlere çağırın."* dedi. Ubeydullah bu konuşmayı Ebu Müslim'in bir hilesi zannetti ve korktu. Süleyman ile Ubeydullah'ın birlikte dolaştığı haberi Ebu Müslim'e ulaştı. Ubeydullah da Ebu Müslim'e gelerek Süleyman bin Kesir'in kendisine anlattığı şeyi haber verdi. Ubeydullah olanları Ebu Müslim'e haber vermediği takdirde onun kendisine kötülük yapmasından ve kendisini öldürmesinden korkuyordu. Ebu Müslim, Süleyman bin Kesir'i yanına çağırırdı ve ona: *"İmam'ın bana söylemiş olduğu 'Şüphelendiğin kişiyi öldür' sözünü hatırlıyor musun?"* dedi. O da *"Evet"* karşılığını verdi. Ebu Müslim sözüne devam ederek: *"Şüphesiz ben senin hakkında şüphe duyuyorum."* dedi. Süleyman bin Kesir öldürüleceğini anlamıştı: *"Allah'ın adıyla sana yalvarıyorum"* diye ona seslendi. Ebu Müslim: *"Allah'ın adını alarak bana yalvarma! Sen, İmam'a karşı ihanetini içinde sakladın"* karşılığını verdi. Daha sonra öldürülmesini emretti ve Süleyman bin Kesir'in boynu vuruldu.³³

Süleyman bin Kesir'in ortadan kalkması sadece Ebu Müslim'in işine gelmiyordu. Hareket içerisinde ondan hoşlanmayan insanların sayısı hiçte az değildi. Bundan dolayı onun öldürülmesi kolay ve olaysız gerçekleşti. Süleyman bin Kesir'in düşmanlarından biri de; Halid bin Kesir et-Temimi(Ebu'l-Muğire) idi ve bu düşmanlığın bir nedeni vardı. Rivayete göre Halid bin Kesir hareket içerisinde nakip olma şansına sahip biriydi. İsmi nakip adayları arasında zikredilmekteydi Fakat Süleyman bin Kesir, Lahız bin Kurayz'ın damadının nakip olması için

³⁰Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 310; İbnü'l- Esîr (1986). A.g.e., V, s. 301.

³¹ Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 323; İbnü'l- Esîr (1986). A.g.e., V, s. 315; Ebu Muhammed Ahmed İbn Asem el-Küfî (1986). *Kitabu'l-Fütûh*, Beyrut, VII-VIII, s. 352-353. Diğer bir rivayete göre Ebu Müslim Lahız bin Kurayz'ın öldürmeden önce: *"Ey Lahız! Dinde kabilecilik var mıdır?"* diye sormuş sonra boynunu vurmuştur. Bkz: Belâzurî (1978). A.g.e., III, s. 131. Lahız bin Kurayz'ın Ebu Müslim tarafından öldürülmesi Abbâsi hareketi içerisindeki iç çekişmeleri gün yüzüne çıkaran bir olay olarak görülmelidir. Lahız bin Kurayz hareketin üst düzey 12 sorumlusundan biriydi. Merv ele geçirilmeden önce de Nasr bin Seyyar'a gönderilen heyetin içinde yer almıştı. Bkz: Anonim (1971). A.g.e., s. 286. Hareket aleyhine herhangi bir faaliyeti olmamasına rağmen Nasr bin Seyyar'ın kaçışının baş sorumlusu olarak gösterilmesi ve idam gerekçesinde "dini ifsat" gerekçesinin ileri sürülmesi bir hayli ilginçtir. Onun hakkında suçlamalar bununla da sınırlı kalmamıştır. Lahız'ın Mervan bin Muhammed'in casusu olan Kurayz bin Mecac bin el-Müstevrid ile arkadaş olduğunu, bu arkadaşlığa kendisi de; Temim kabilesinden olan el-Kasım Mücaşi'nin de katıldığı ileri sürülmüştür. Bkz: Anonim (1971). A.g.e., s. 389- 390. Bu idam siyaseten katil olarak görülmelidir. Ebu Müslim bu idamla kendisi için ileride tehlike oluşturabilecek birini saf dışı bırakmış oldu.

³²Belâzurî (1978). A.g.e., III, s. 155- 156; Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 360; İbnü'l- Esîr (1986). A.g.e., V, s. 354- 355.

³³Taberî (1991). A.g.e., IV, s. 360; İbnü'l- Esîr (1986). A.g.e., V, s. 355.

çaladı ve bunda da başarılı oldu. Bu olaydan sonra Halid, Süleyman bin Kesir'e karşı düşmanlık besledi. Ebu Müslim, Süleyman bin Kesir'in ihaneti ve hainliği için şahitlik edecek kişiler aradığı zaman bu işi düşünmeden kabul etti. Onun şahadeti ile Ebu Müslim, Süleyman bin Kesir'i öldürdü.³⁴ Diğer bir rivayete göre; Süleyman bin Kesir Horasan'a gelen Cafer el-Mansur'a: "Biz ancak işinizin (iktidarınızın) tamama ermesini istedik. Hamdolsun bu Allah'ın nimeti sayesinde gerçekleşti. Şayet isterseniz işi onun (Ebu Müslim) aleyhine çeviririz." dedi. Ayrıca Süleyman bin Kesir'in oğlu olan Muhammed bin Süleyman Hidaşiyye³⁵ mezhebine mensup biriydi. Ebu Müslim işleri yoluna koyunca ilk iş olarak Muhammed bin Süleyman'ı öldürdü. Oğlu öldürülen Süleyman bin Kesir *el-Keffiye* adı verilen topluluğa iltihak etti. Süleyman bin Kesir bu topluluğa: "Ellerimiz ile nehir yatağını biz kazdık ve bizim dışımızda biri (Ebu Müslim) geldi, oradan su akıttı." Süleyman bin Kesir'in bu sözü Ebu Müslim'e haber verilince ondan tiksinemeye başladı. Ayrıca dailerden Ebu Turab³⁶, Muhammed bin Ulvan el-Mervezi³⁷ ve diğerleri, Süleyman bin Kesir'in bir üzüm salkımını eline alıp: "Ey Allah'ım! Ebu Müslim'in yüzünü bu üzüm salkımını kararttığı gibi karart ve onun kanı ile beni sula" dediğini ve buna ilaveten Süleyman'ın oğlunun *Hidaşi* olup İmam'ın gönderdiği mektubun üzerine pislediğine; şahitlik ettiler. Ebu Müslim adamlarından birine emir vererek: "Alın bu adamı Harezme'ye götürün." dedi. Ebu Müslim bu sözü birini öldürteceği vakit kullanırdı. Süleyman bin Kesir öldürüldü. Onun katledilmesini bir mektup ile Ebu'l-Abbas'a bildirdi. Ebu'l-Abbas ise bu mektuba cevap yazmadı.³⁸ Onun, Ebu Seleme'nin katledilmesine karşı olduğu için öldürüldüğüne dair rivayet de mevcuttur.³⁹

Sonuç

Ebu Müslim'in hainlik yapmakla suçladığı Süleyman bin Kesir hayatı boyunca Abbasi hareketinin başarısı için gayret göstermiş, maddi ve manevi fedakârlıktan kaçınmamış bir kişidir. Hal böyle iken onu ihanet ile suçlamanın mantığını anlamak oldukça güçtür. Öyle ki, Abbasi halifesi Ebu'l-Abbas'ın böyle bir cinayeti onayladığına dair elimizde somut bir kanıt da yoktur. Aksine ikinci halife Cafer el-Mansur, Süleyman bin Kesir'in öldürülmesi olayı da dâhil Ebu Müslim'e bir çok suçlama yöneltmiş ve onu öldürtmüştür.

Ebu Müslim, Horasan'a ilk defa gönderildiği zaman kendisine tavrı koyan, tahkir eden, fırlatmış olduğu cisimle yüzünü yaralayan Süleyman bin Kesir'i bir türlü affedemiyordu. Sanki o cisim yüzünü değil de yüreğini yaralamıştı. Psikolojik anlamda öfke ve kininin yatışması ancak düşmanın ölümü ile mümkün olabilirdi. Ancak tek başına bu neden Süleyman bin Kesir'in öldürülmesine yetmeyebilirdi. Bu yüzden belli değerlere ihanet suçlaması ancak böyle siyasi bir cinayeti meşru kılabilirdi. Süleyman bin Kesir'e yönelttiği "İmama karşı ihanet içerisinde olma" suçlamasını bu çerçevede algılamak lazımdır. İhanet suçlamasının somut delillerle desteklenmesi gerekiyordu. Süleyman bin Kesir'le arası iyi olmayan, siyasi çıkar peşinde olan kimseler tereddüt göstermeden, gönüllü olarak Süleyman bin Kesir aleyhine şahitlikte bulundular. O'nu sapkın olmak ve İmam'ın göndermiş olduğu mektuba saygısızlık yapmakla suçladılar. Gerçekten böyle bir şey olsaydı Ebu Müslim'den önce bunun cezasını Abbasi halifesi verirdi. Oysa ki; Süleyman bin Kesir ölmeden ve öldükten sonra da Abbasiler'in nazarında saygın bir kişi olarak anılmıştır.

Süleyman bin Kesir, H.100/718 yılında başlayan ve bizzat İmam Muhammed bin Ali'nin tespit etmiş olduğu isimler arasında katledilen üçüncü kişidir. Daha önce Lahız bin

³⁴Anonim (1971). A.g.e., s. 220. Ayrıca bkz: Atvan (1984). A.g.e., s. 357- 360.

³⁵Hidaşiyye: 118/735 tarihinde Horasan'a propaganda amacıyla gönderilen Ammar bin Yezdad'ın ileri sürdüğü sapık fikirleri kabul edenlerin kurmuş olduğu mezhebin ismidir.

³⁶Ebu Turab: Bu şahıs davetçilerin davetçisi sınıfında yer almaktaydı. Anonim (1971). A.g.e., s. 223.

³⁷Muhammed bin Ulvan el-Mervezi: Abbâsi taraftarlarının önde gelen ismidir. Süleyman bin Kesir ve kardeşi Ebu Müslim'e fiili saldırıda bulunduğu zaman Ebu Müslim'in yarasını saranlardan biriydi. Anonim (1971). A.g.e., s. 271.

³⁸Belâzurî (1978). A.g.e., III, s. 168.

³⁹Ibn Haldûn (1967). A.g.e., III, s. 377.

Kurayz ardından Ebu Seleme el-Hallal, Ebu Müslim tarafından öldürülmüştür. Dikkat edilirse Süleyman bin Kesir ve Lahız bin Kurayz Horasan bölgesinin, Ebu Seleme de Kufe'nin önde gelen isimlerindedir. İlk iki isim Ebu Müslim'e üçüncü isim de Abbasiler'e muhalefet etmenin cezasını canları ile ödediler. Süleyman bin Kesir'in Ebu Seleme'nin öldürülmesine muhalefet ettiğinden dolayı katledildiği iddialarına gelince; bu tek başına bu cinayetin nedeni olamaz. Belli ki; Abbasiler'in böyle bir eyleme tepki göstermesine engel olmak ya da en azından tepkinin şiddetini azaltmak için böyle bir iddia ortaya atılmıştır.

Hülasa; Süleyman bin Kesir'in hain olduğuna ya da davasına ihanet ettiğine dair elimizde somut bir delil yoktur. Objektif olmayan ve tamamen spekülâtif bilgiye dayanan iddialar; tarihi gerçekler açısından problemlidir. Onun aleyhinde ortaya atılan iddialar ise; siyasi cinayeti örtbas etmek ve insanların dikkatini başka yönlere çekmek için ustaca yapılmış bir manevradan öteye geçmemektedir.

KAYNAKÇA

- ANONİM (1971). *Ahbâru'd-Devleti'l-'Abbâsiyye*, thk: Abdülaziz ed-Dûrî, Beyrut.
- ATVAN, H. (1984). *ed-Davetü'l-'Abbâsiyye: Tarih ve Tatavvur*, Beyrut.
- BELÂZURÎ, Ebu'l-Abbas Ahmet bin Yahya (1978). *Ensâbu'l-Eşrâf*, nşr: Abdülaziz ed-Dûrî, I-IV Beyrut.
- DANIEL, E. L. (1979). *The Political and Social History of Khurasan Under Abbasid Rule:747-820*, Minneapolis.
- DİNEVERÎ, Ebu Hanife Ahmed bin Davud (1985). *el-Ahbâru't-Tvâil*, thk: Ömer Faruk t-Tabai, Beyrut.
- EZDÎ, Ebu Zekerîya Yezid bin Muhammed (1967). *Târîhu'l-Mevsil*, nşr:Ali Habib, Kahire.
- İBNU'L-ESİR, İzzüddin Ali bin Ebi'l-Kerem (1986). *el-Kâmil fi't-Târîh*, çev: Mehmet Eryarsoy-Yunus Apaydın, I-XII, İstanbul.
- İBN HALDÛN, Abdurrahman bin Muhammed (1967). *Kitâbu'l-İber*, I-VII, Beyrut.
- İBN KESİR İsmail bin Ömer (1995). *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, çev: Mehmet Keskin, I-IX, İstanbul.
- KÛFÎ, Ebu Muhammed Ahmed İbni Asem (1986). *Kitâbu'l-Fütûh*, I-VIII, Beyrut.
- MAKDİSÎ, Mutahhar bin Tahir (1916). *Kitâbu'l-Bed ve't-Târîh*, I-VI, Paris.
- ÖZGÜDENLİ, O. G. (2005). "Merv", *İslam Ansiklopedisi, (T.D.V.)*, XXVIII, İstanbul.
- SHARON, M. (1986). "Khidash", *EI2*, V, Leiden.
- TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed bin Cerir (1991). *Târîhu'l-Umem ve'l-Mülûk*, I-VI, Beyrut.
- VLOTEN V. V. (1986). *Emeviler Devrinde Arap Hâkimiyeti-Şia Mesih Akideleri Üzerine Araştırmalar*, çev.: Mehmet S.Hatipoğlu, Ankara.
- WELLHAUSEN, J. (1963). *Arap Devleti ve Sükûtu*, trc: Fikret İşıltan, Ankara.
- YAKÛBÎ, Ahmed bin Ebu Yakub bin Cafer bin Vehb(tsz.). *Târîhu'l-Yakûbî*, I-II, Beyrut.